

ЦИТРУС ИНЛИ КУЯСИ (*PHYLLOCNISTIS CITRELLA STAIN.*) НИНГ БИОЭКОЛОГИЯСИ, ЗАРАРИ ВА ҚАРШИ КУРАШ ЧОРАЛАРИ

Эргашова Хуснида Иброҳимовна

Ассистент, Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялари институти

Абдурахмонов Диёржон Мухаммадали ўғли

Ассистент, Андижон қишлоқ хўжалиги ва агротехнологиялари институти

Аннотация: Цитрус инли куяси тарқалиши, биоэкологияси, зарари ва авлод бериши, қарши кураш чораси ҳақида келтирилган.

Аннотация: Описаны распространение, биоэкология, вредоносность и размножение цитрусовых пядениц.

Annotation: The distribution, bioecology, harmfulness and reproduction of citrus moths are described.

Калит сўз: цитрус, ғовак, зарарланган дарахт, тухум, личинка, ғумбак ва етук зот.

Ключевые слова: цитрусовые, мак, поврежденное дерево, яйцо, личинка, гриб и зрелое семя.

Key words: citrus, poppy, damaged tree, egg, larva, mushroom and mature seed.

Ҳалқ хўжалигида цитрус ўсимликларини ўрни беқиёсдир. Ҳозирги кунда республикада цитрус ўсимликларидан лимон, мандарин, апелсин, етиштирилмоқда. Ўз ўрнида бу ўсимликларга ҳам бир қатор зараркунанда ва касалликлар зарар етказиб, ҳосилдорлиги, товарлик сифатини пасайтиради.

Цитрус инли куяси- (цитрус ғовак ҳосил қилувчи куя) - тангачақанотлилар (*Lepidoptera*) туркумининг ўмиз қанотли куялар (*Gracillariidae*) оиласига мансуб. Бу зараркунанданинг морфологияси ва биологик ривожланиши бўйича чет элдалар томонидан илмий изланишлар олиб

борилган Цитрус уяли куяси биринчи марта 1956 – йил Ҳиндистонда топилган].

Зараркунанда баргда кенг ғовак (мина) ичида ғумбак шаклида қисман қишлаб чиқади. Бахорда, янги новда ва барглар ҳосил бўлиши билан капалаклари уча бошлайди. Ўзбекистон шароитларида мавсумда 5-6 авлод бериб ривожланади. Бунда, баҳорги биринчи авлоди учун 25-27 кун, иккинчи авлод учун 15 кун, учуни авлод учун 16-17 кун, тўртинчи авлод учун 17-20 кун, бешинчи авлод учун 22-28 кун талаб этади.

Куянинг цитрус усимликларига етказадиган зарари унинг зичлигига ва дарахт бардошлигига боғлиқ бўлиб, новдаларнинг қисқариши, баргларнинг камайиши ва ниҳоят ҳосилдорликни камайиши билан намоён бўлди. Лимон дарахтларида зарарланган новдалар ўртача 24,8 % га, барг сони эса 30,2 % гача зарарлашини аниқланди.

Ўртача зарарланган дарахт назоратга нисбатан 32,1 %, кучли зарарланганлари эса 60 % гача ҳосилни зарарлашини аниқланди. Изланишлар ва айрим тадқиқотлар натижасига кўра цитрус инли куяси билан зарарланган 1 га майдонда етиштирилган цитрус ўсимликларни 55 – 70 % ҳосилнинг кучли зарарланиши аниқланди.

Капалак танасининг узунлиги 2,1 мм, кенглиги қанот ёйганда 4,8 мм. Боши кумушсимон оқ, кўзлари қавариқ қора. Кўкраги кумушсимон оқ, шу тусли туклари бор. Олдинги қанотлари кумушсимон оқ, шакли ингичка баргга ўхшайди, ички бурчакларида иккитадан қора кенг чизиқлари бор, қанотлар ўртасидан четларига қараб узун, тўқ – сариқ тукли популари бор. Орқа қанотлари ингичка, нинасимон, популари олдинги қанотларникидан узунроқ. Қоринчаси кумушсимон оқ. Урғочиси эркагидан каттароқ, узунлиги 2,1 мм, кенглиги қанот ёйганда 4-5 мм. *Тухуми* деярли – юмалоқ, ясси, ранги тиниқ оқ, кенглиги 0,27 мм. Тухумлардан 16 – 22 кунда личинкалар чиқа бошлайди.

Личинкаси янги чиққанда яшилроқ, сўнгра яшил-кулранг, боши сариқ танасининг биринчи ва икинчи сегментлари квадрат шаклида, думига қараб

ингичкалашган. учинчи ва кейинги сегментлари квадрат шакли эмас. Оёқчалари ривожланмаган. Бошининг кўп қисми сариқ, қолган қисми қизил – сариқ. Етук куртнинг узунлиги 3,6 мм бўлади .

Ғумбаги урчуқ шакли, ранги олдин оч-сариқ, сўнгра тўқ-сариқ, ва ниҳоят тўқ-жигарранг. Қоринчасининг устки томонларида 4 тадан қилчалари мавжуд. *Пилласи* оч-жигарранг, сўнгра тўқ-сариқ-жигарранг ва ниҳоят, қизил тусли.

Цитрус инли куя қайси фазада қишлаши аниқ ўрганилмаган; кўп бошқа куяларга ўхшаб ғумбак шаклида қишлаши гумон қилинади. Бир мавсумда 6 та авлод беради. Баъзи минтақаларда баҳорги авлодлари йўқ ва бу пайт фақат капалаклари фаол бўлади. Баъзан личинкалар тез ривожланади ва 11-12 кундан сўнг ғумбакка айланади. Японияда тухум ва ғумбак ривожланиши учун ҳар бирига 9 кундан, қурти учун 20 кунча кетади. Ўртача ҳар бир ёзги авлод ривожланиши учун 6 хафта кетади .

Ҳозирги вақтда карам зараркунандаларига қарши кимёвий кураш “Ўзбекистон республикаси қишлоқ хўжалигида ишлатиш учун рухсат этилган пестицидлар ва агрохимикатлар рўйхати” (2013) да рухсат этилган препаратлар асосида олиб борилади. Тетрамектин 3.6% эм.к.(Б) 0.15 л/га, Фенкилл 20% эм.к. 0.3 л/га., Циракс 25% эм.к 0.16 л/га.Эсфен-Альфа 5% эм.к. 0.2 л/га.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Турдиева, Г. А., Камбарова, М. А., & Эргашева, Х. И. (2019). Применение гербицида Зета в выращивании озимого нута. *Инновационная наука*, (5).
2. Хайдаров, Ж., Мамадалиев, М., Эргашова, Х., & Орифжонова, У. (2021, August). USE OF BIOLOGICALLY ACTIVE SUBSTANCES IN PEST CONTROL: <https://doi.org/10.47100/conferences.v1i1.1353>. In *RESEARCH SUPPORT CENTER CONFERENCES* (No. 18.06).
3. Эргашова, Х. И., & кизи Абдулазизова, О. И. (2022). Тамаки трипси (thrips tabaci lind) нинг ривожланиши ва унга қарши кураш чораси. *science and education*, 3(3), 123-127.

4. Эргашова, Х. Помидор экинидаги помидор занг канаси (*aculops lycopersici*) нинг зарари ва унга карши кураш чоралари. *экономика*, 738-740.

